

NÄKÖKULMA

NIINA KOTAVAARA

Väitöskirjatutkija, Oulun yliopiston Kerttu Saalasti Instituutti;
Maantieteen tutkimusyksikkö, Oulun yliopisto

KORKEAKOULUTETUN TYÖVOIMAN LIKKUVUUS OSANA VÄESTÖNKEHITYKSEN, MUUTTOLIIKKEEN JA ALUEKEHITYKSEN VÄLISTÄ DYNAMIIKAA

Kommentaarissaan Kotavaara tarkastelee Suomen aluekehitystä korkeakoulutetun työvoiman liikkuvuuden ja korkeakouluverkoston suhteen sekä pohtii Suomen vetovoimaisuutta korkeakoulutetuille maahanmuuttajille.

Avaisanat: Aluekehitys, korkeakoulutetut, työvoiman liikkuvuus

Taru Järvinen käsittelee vuonna 2000 julkaisussa artikkelissaan Suomen aluekehityksen ja alueiden välisen muuttoliikkeen välisiä yhteyksiä. Järvinen analysoi erityisesti väestönkehityksen, elinkeinorakenteen muutoksen ja väestön liikkuvuuden vaikutuksia alueiden kehitykseen ja alueiden välisen kehityserojen kasvamiseen 1900-luvun loppupuolella. Kommentoin Järvisen artikkelia vuoden 2000 jälkeen toteutuneen väestönkehityksen, alueiden välisen muuttoliikkeen, korkeakoulutetun työvoiman liikkuvuuden sekä erityisesti maahanmuuton näkökulmasta.

Maahanmuutto ja kuntien välinen muuttoliike keskittävät väestöä ja lisäävät kuntien välisiä eroja

Järvinen nostaa artikkelissaan yhdeksi aluekehityksen keskeisimmistä huolenaiheista väestönkehitykseen ja -rakenteeseen liittyvät muutokset. Hän mainitsee erityisesti syntyvyyden nopean laskun, suurinta osaa kunnista vaivaavan negatiivisen luonnollisen väestönlisäyksen sekä alueiden väliset kuolleisuuserot, joiden hän toteaa nousseen kuntien toimeentulon ja menestyksen keskeisiksi ongelmiksi. Yli 20 vuotta myöhemmin on nähtävissä, että huoli ei ollut aiheeton. Työikäisen

väestön väheneminen ja väestön ikääntyminen ovat johtaneet muun muassa huoltosuhteen heikkenemiseen, hyvinvointivaltion palvelutarjonnan ylläpitämiseen liittyviin haasteisiin sekä sosiaali- ja terveysalaa ja useita muita aloja vaivaavaan työvoimapulaan.

Vuonna 2000 Suomen väestönkasvu perustui vielä luonnolliseen väestönlisäykseen eli syntyneiden määrä oli koko maassa suurempi kuin kuolleiden määrä. Luonnollinen väestönlisäys kuitenkin kääntyi negatiiviseksi vuonna 2016, jonka jälkeen väestönkasvu on perustunut maahanmuuttoon. Lisäksi niiden kuntien osuus, joissa luonnollinen väestönlisäys on negatiivinen, on kasvanut. Kun Järvisen mukaan vuonna 1999 kolme kuntaa viidestä (62 %) kärsi negatiivisesta väestönlisäyksestä, kärsii siitä nykyään yhdeksän kuntaa kymmenestä (89 %). Jopa osa suurimmista kaupungeista kärsii negatiivisesta väestönlisäyksestä. Sen lisäksi, että maahanmuutto on kompensoinut negatiivista väestönlisäystä nostamalla Suomen väkilukua, se on myös laskenut väestön keski-ikä ja nostanut syntyvyyttä. Suurin osa maahanmuutosta on kuitenkin kohdistunut Helsinkiin ja muihin suurimpiin kaupunkeihin. Yhteensä maahanmuutto on lähes viisinkertaistunut vuoden 2000 jälkeen. Maahanmuuton ja sen merkityksen viimeaikaisesta no-

peasta kasvusta kertoo se, että Järvinen ei käsittele artikkelissaan lainkaan maahanmuuton roolia osana väestönkehityksen, muuttoliikkeen ja aluekehityksen välistä dynamiikkaa.

Helsinki ja muut suurimmat kaupungit ovat kasvaneet houkuttelemalla maahanmuuttajia ja nuorta väestöä työ- ja opiskelumahdollisuuksillaan. Samalla monien, erityisesti harvaan asutulla maaseudulla sijaitsevien, pienempien kuntien väestö on vanhentunut ja vähentynyt. Koronapandemia vaikutti hetkellisesti muuttoliikkeen suuntaan. Esimerkiksi Helsinki menetti vuosien 2020–2022 aikana väestöään muille kunnille. Muuttoliike näyttää sittemmin pääosin palautuneen koronaa edeltäneelle kehitysuralle.

Suurimpien kaupunkien väestönkasvun logiikka näyttää kuitenkin olevan joka kaupungissa omanlaisensa. Esimerkiksi Tampere on viime vuosina kerännyt asukkaita yhtä paljon sekä muista kunnista että ulkomailta. Sen sijaan esimerkiksi Vantaan väestönkasvu on perustunut maahanmuuttoon ja luonnolliseen väestönlisäykseen. Lisäksi esimerkiksi vuonna 2022 Uusimaa ja Pirkanmaa olivat ainoita maakuntia, joka saivat muuttovoittoa Suomen sisällä muuttaneista ulkomaalaistaustaisista henkilöistä. Kokonaisuutena väestönkehitys, maahanmuutto ja maan sisäinen muuttoliike ovat lisänneet kuntien välisiä eroja väestön määrän ja väestörakenteen suhteen.

Korkeakoulutetut keskittyvät, mutta alueellisella korkeakouluverkostolla on vaikuttavuutta

Järvisen mukaan ”alueellinen kilpailukyky pohjautuu yhä vahvemmin kykyyn houkuttaa erityisosaamista ja eri alojen ammattilaisia alueelle sekä ylläpitää alueen inhimillisiä resursseja”. Yli 20 vuotta myöhemmin näkemys on entistä ajankohtaisempi. Suomessa on useilla korkeakoulutusta vaativilla aloilla niin merkittävä puute osaavista työntekijöistä, että sen arvioidaan hidastavan maan talouskasvua. Taustalla vaikuttavat muun muassa väestönkehityksen haasteet, työntekijöiden ja työpaikkojen alueelliset kohtaanto-ongelmat sekä uudet osaamistarpeet.

Suomessa on alueellisesti poikkeuksellisen kattava korkeakouluverkosto, jonka tarkoituksena on edistää korkeakoulutetun työvoiman saataavuutta myös suurimpien kaupunkien ulkopuolella. Alueiden välillä on kuitenkin suuria eroja sen suhteen, kuinka hyvin ne onnistuvat hyödyntämään alueellaan koulutetun osaamispotentialin. Ylemmän korkeakoulututkinnon vuosina 2000–2015 suorittaneiden muuttokäyttäytymistä selvittänyt tutkimus osoitti, että keskimäärin noin puolet tut-

kinnon suorittaneista jää opiskelukaupunkiseudulle valmistumisen jälkeen. Kuitenkin pienimmät ja asukasluvultaan taantuvat korkeakouluseudut menettävät noin neljä viidesosaa alueella koulutetuista tai jopa enemmän. Pääkaupunkiseudun pitovoimasta kertoo se, että yli 80 prosenttia Uudellamaalla vuosina 2009–2022 ammattikorkeakoulututkinnon tai ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneista on jäänyt valmistumisen jälkeen Uudellemaalle.

Korkeakoulutettujen voimakasta keskittymistä pääkaupunkiseudulle kuvaa se, että lähes kaksi viidestä ammattikorkeakoulututkinnon tai ylemmän korkeakoulututkinnon vuosina 2009–2022 suorittaneesta on valmistumisen jälkeen muuttanut tai jäänyt opiskelupaikkakunnalleen Uudellemaalle. Lisäksi keskittymistä tapahtuu myös pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Ainakin ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet näyttävät valmistuttuaan olevan taipuvaisia muuttamaan opiskelukaupunkiseutuaan suuremmille kaupunkiseuduille. Muuttoja tapahtuu kuitenkin myös toiseen suuntaan. Alueellisesti kattavan korkeakouluverkoston vaikuttavuudesta on hyvä osoitus se, että pienillä kaupunkiseuduilla ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneista lähes kolmasosa muutti valmistumisen jälkeen maaseutualueille, pieniin kaupunkeihin tai sellaisille kaupunkiseuduille, joilla ei ole omaa korkeakoulua.

Yleisesti ottaen ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden liikkuvuus näyttää Suomessa olevan aktiivisinta heti valmistumisen jälkeen. Asuinpaikka valitaan pääasiassa vuoden kuluessa valmistumisesta, mahdollisesti ensimmäisen työpaikan perusteella, ja tämän jälkeen muuttokynnys on korkea ja liikkuvuus vähäistä. Korkeakoulutettujen houkuttelemisen alueelta toiselle ei siis tämän jälkeen ole helppoa. Tämä vaikuttaa merkittävästi aluekehityksen ja muuttoliikkeen väliseen dynamiikkaan.

Riittääkö Suomen vetovoima houkuttelemaan ulkomaalaisia korkeakoulutettuja ja korkeakouluopiskelijoita?

Koulutusjärjestelmän tarjoamat ratkaisut osajapulaan ovat jossain määrin hitaita, eivätkä ne väestönkehityksen takia yksin riitä ratkaisemaan työvoimapulaa. Tämän havaitseminen on viime vuosina kiihdyttänyt julkista keskustelua Suomen vaikeuksista houkuttaa ulkomaalaisia korkeakoulutettuja osaajia. Hallituksen vuonna 2017 käynnistämän *Talent Boost* -ohjelman tavoitteena on ollut luoda puitteet eri toimijoiden yhteistyölle kansainvälisten osaajien houkuttelemiseksi ja

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen -käyttöluvalla. Tarkastele käyttöluvaa osoitteessa: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

kotouttamiseksi. Tämän lisäksi on muun muassa käynnistetty kansainvälisille osaajille kohdennettu maakuvatyö Suomen vetovoiman kehittämiseksi, kehitetty erityisasiantuntijoiden oleskelulupajärjestelmää sekä laadittu kansainvälisen rekrytoinnin opas tukemaan työnantajia ulkomaalaisten työntekijöiden rekrytoimisessa. Lisäksi tavoitteena on ollut lisätä ulkomaalaisten opiskelijoiden määrää korkeakouluissa ja edistää heidän työllistymistään Suomeen.

Eriyriasiantuntijatehtävissä työskentelevien ulkomaalaistaustaisten määrä onkin lähes kolminkertaistunut vuodesta 2010 vuoteen 2022 mennessä. Lisäksi ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa opiskelevien ulkomaalaisten määrä on lähes kaksinkertaistunut samalla ajanjaksolla. Eriyriasiantuntijoiden ensimmäisten oleskelulupahakemusten kuukausittaiset määrät ovat kuitenkin laskeneet melko tasaisesti vuoden 2022 jälkeen. Osasyynä tähän on Venäjän kansalaisten jättämien oleskelulupahakemusten merkittävä vähentyminen, jonka taustalla on Venäjän Ukrainassa käymä hyökkäyssota. Lisäksi Suomen vetovoima ulkomaalaisten korkeakoulutettujen työntekijöiden, yrittäjien ja korkeakouluopiskelijoiden näkökulmasta on heikompi kuin pohjoismaisissa verrokki-maissa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa, mikä käy ilmi OECD-maiden houkuttelevuutta selvittäneestä tuoreesta vertailusta. Suomi ei sijoittunut vertailussa kymmenen houkuttelevimman maan joukkoon. Viimeaikaiset merkit Suomen vetovoiman heikentymisestä ovat huolestuttavia ja herättävät kysymyksen: Miltä näyttää Suomen tulevaisuus, jos emme pysy mukana kansainvälisessä kilpailussa ulkomaalaisesta korkeakoulutetusta työvoimasta ja korkeakouluopiskelijoista?

Yleisesti ottaen ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden liikkuvuus näyttää Suomessa olevan aktiivisinta heti valmistumisen jälkeen. Asuinpaikka valitaan pääasiassa vuoden kuluessa valmistumisesta, mahdollisesti ensimmäisen työpaikan perusteella, ja tämän jälkeen muuttokynnys on korkea ja liikkuvuus vähäistä. Korkeakoulutettujen houkuttelemisen alueelta toiselle ei siis tämän jälkeen ole helppoa. Tämä vaikuttaa merkittävästi aluekehityksen ja muuttoliikkeen väliseen dynamiikkaan.

Määrittääkö väestönkehitys aluekehityksen suunnan?

Lopuksi Järvinen nostaa keskeisenä aluekehityksen tulevaisuudenkysymyksenä esille vanhenevan ja toisaalta nuoren koulutetun väestön alueellisen sijoittumisen. Hän kysyy ”tuleeko Suomi jakautumaan väestörakenteeltaan vastakohtaisiin kuntiin, jolloin toisessa kunnassa valtaosa asukkaista olisi vanhuksia, toisessa lapsiperheitä ja jossain aivan toisaalla asuisivat urakeskittyneet miehet ja naiset?” Tähän voidaan vastata nyt, että osittain näin on tapahtunut.

Nuori ja koulutettu väestö on keskittynyt pääasiassa suurimmille kaupunkiseuduille. Niillä 65-vuotiaiden ja sitä vanhempien osuus on huomattavasti maan keskiarvoa pienempi, ja vain Espoossa, Vantaalla ja Oulussa alle 15-vuotiaiden osuus ylittää maan keskiarvon. Lisäksi kunnissa, joissa yli 65-vuotiaiden osuus on suuri, lapsiperheiden osuus on maan keskiarvoon verrattuna yleensä melko pieni ja päinvastoin. Toisin sanoen kuntien väliset väestörakenteelliset erot ovat kasvaneet väestönkehityksen, maahanmuuton ja kuntien välisen muuttoliikkeen seurauksena.

On kuitenkin tärkeää huomata, että Suomessa on monia maaseutumaisia alueita, jotka ovat onnistuneet rakentamaan menestyviä yritysesysteemejä, joissa mikro- ja pienyritykset ovat pystyneet kasvattamaan liikevaihtoaan myös pidemmällä aikavälillä. Osa kasvualueista sijoittuu väestönkehityksen kannalta pitovoimaisille maaseutualueille ja osa väestöään menettäville maaseutualueille. Kun esimerkiksi väestön- tai talouskasvua mitataan absoluuttisina lukuina, suurten kaupunkiseutujen ulkopuolella sijaitse-

vien alueiden menestyvä yritystoiminta ja elinvoima jäävät helposti tunnistamatta. Väestönkehitys ja alueiden elinvoiman kehitys eivät kulje täysin käsi kädessä.

Lähteet

- Kotavaara, Niina, Ossi Kotavaara, Jarmo Rusanen & Toivo Muilu (2018). University Graduate Migration in Finland. *Geoforum* 96, 97–107.
- Kotavaara, Ossi, Björk, Pauliina, Saarela Martti & Matti Muhos (2024). *Alue- ja väestötieteellinen katsaus mikro- ja pienyritysten sekä pienten ja keski suurten yritysten alueelliseen kehitykseen*. Kunnallissalalan kehittämissäätiön Julkaisu 66.
- Neave, Guy, (2011). Patterns. Walter Rüegg (toim.) *A History of the University in Europe. Volume 4: Universities since 1945*. Cambridge University Press, Cambridge, s. 31–69.
- OECD (2023). What is the best country for global talents in the OECD? Migration Policy Debates, 2023(29).
- Tilastokeskus (2024a). Suomen virallinen tilasto (SVT): Syntyneet. ISSN=1798-2391. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla <https://stat.fi/tilasto/synt>. Luettu 17.8.2024.
- (2024b). Suomen virallinen tilasto (SVT): Muuttoliike. ISSN=1797-6766. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: <https://stat.fi/tilasto/muutt>. Luettu 17.8.2024.
- (2024c). Suomen virallinen tilasto (SVT): Työssäkäynti. ISSN=1798-5528. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: <https://stat.fi/tilasto/tyokay>. Luettu 17.8.2024.
- (2024d). Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne. ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: <https://stat.fi/tilasto/vaerak>. Luettu 17.8.2024.
- (2023a). Suomen virallinen tilasto (SVT): Opiskelijat ja tutkinnot. ISSN=1798-7644. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: <https://stat.fi/tilasto/opiskt>. Luettu 17.8.2024.
- (2023b). Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön koulutus rakenne. ISSN=1799-4586. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: <https://stat.fi/tilasto/vkour>. Luettu 17.8.2024.
- Vaattovaara, Mari & Jenni Airaksinen (2024). *Seutukaupungit: uusiutumisen ja elinvoiman edelläkävijät?* Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2024:24.
- Valtioneuvosto (2021). *Koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton tiekartta 2035*. Valtioneuvoston julkaisu 2021:74.
- Vipunen - opetushallinnon tilastopalvelu (2024). *Korkeakoulusta valmistuneiden työllistyminen, alueellinen sijoittuminen ja ammattiasema*. Opetushallinnon ja Tilastokeskuksen tietopalvelusopimuksen aineisto 4.3. Saatavilla: https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Korkeakoulusta%20valmistuneiden%20sijoittuminen%20-%20analyysiraportti.xlsx. Luettu 17.8.2024.

Kuva: AdobeStock.